

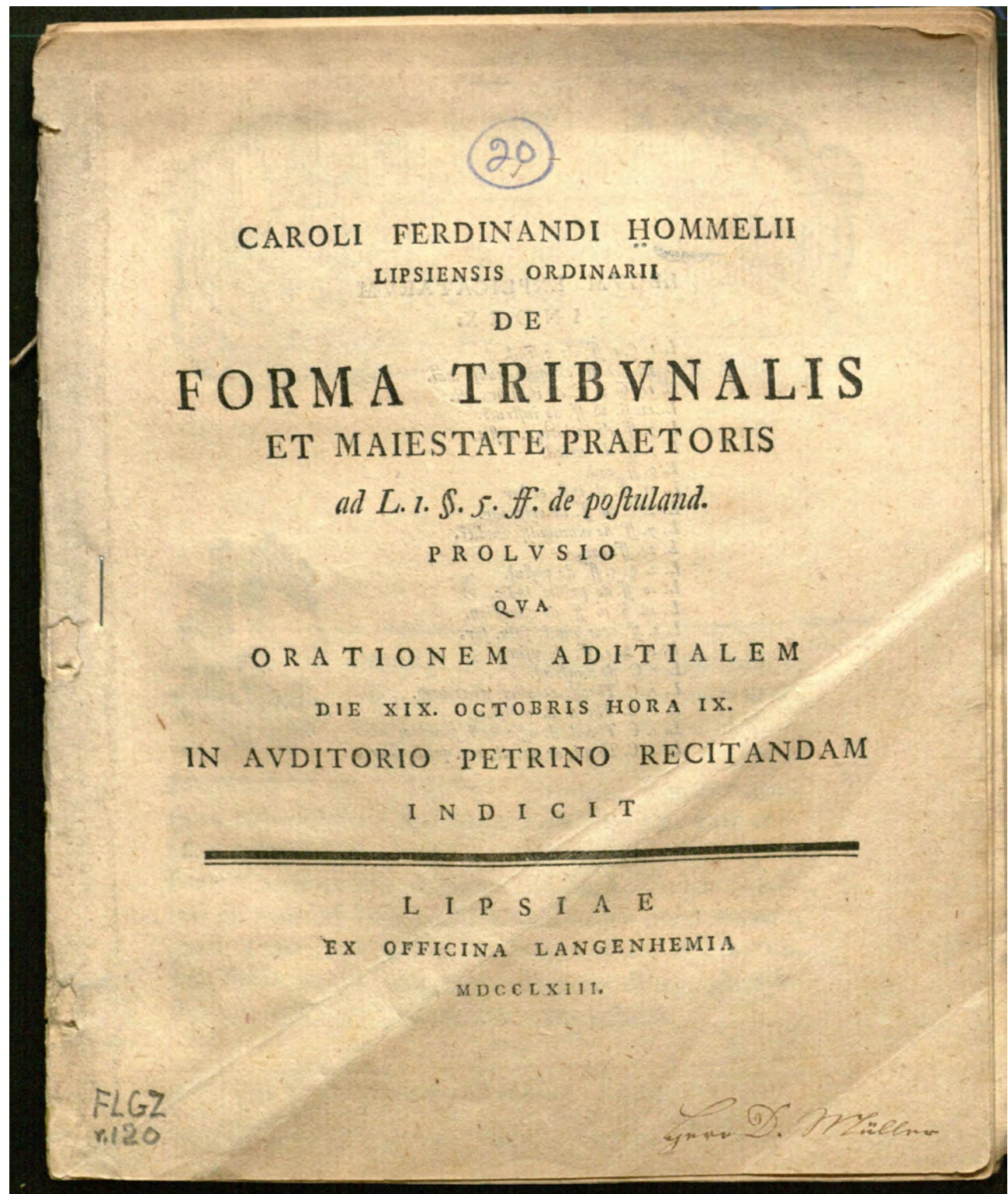
Rare Book Collection

Lillian Goldman Law Library, Yale Law School
P.O. Box 208215, New Haven, CT 06520-8215
Telephone: (203) 432-4494; fax: (203) 432-7940
Website: <https://library.law.yale.edu/rarebooks>

Full record for item:

CALL #	FLGZ v.120 no.20
AUTHOR	Hommel, Karl Ferdinand, 1722-1781.
TITLE	De forma tribunalis et maiestate praetoris.
IMPRINT	Lipsiae: Ex Officina Langenhemia, 1763.
DESCRIPTION	25 cm.

This material is digitally imaged from the originals in the Rare Book Collection, Lillian Goldman Law Library, Yale Law School ("The Collection"). Digital images of public domain materials in the Collection are covered by Yale University's Open Access Policy, which provides license- and royalty-free access to such images. For any use of this document, please cite the Law Library as the source of the material with the credit line: "Rare Book Collection, Lillian Goldman Law Library, Yale Law School." In addition, the library would appreciate being notified where this material is cited or reproduced, by emailing reference.law@yale.edu.

LEGVM EXPLICATARVM INDEX.

- L. 1. §. 1. ff. de edend.
- L. 33. §. 1. ff. ex quib. caus. mai.
- L. 11. §. 3. ff. de institor. act.
- L. 12. §. 20. ff. de instruct.
- L. 7. ff. de in integr. restit.
- L. 7. ff. de iurisd.
- L. 9. ff. eod.
- L. 11. ff. de iust. et iur.
- L. 2. §. 29. ff. de orig. iur.
- L. 7. ff. de manumiss. vindict.
- L. 24. ff. eod.
- L. 1. §. 5. ff. de postul.
- L. 10. ff. de public. indic.
- L. 18. §. 10. ff. de quaestio.
- L. 2. ff. rem pupill. salu. for.
- L. 11. §. 1. ff. de usur.
- L. 5. C. de naufrag.
- L. 1. C. Theod. de alim. quae inop.
- L. 6. C. Theod. de naufrag.
- L. 1. C. Theod. de offic. rect. provinc.
- L. 4. C. Theod. de priuileg. eor. qui in sacr.

§. I.

um in pervulgato VLP IANI *) fragmento: *Maestas praetoris.*
luminibus utrisque orbatum a postulando re-
pelli, quod insignia magistratus videre et re-
uereri non possit, deinde in aliis legibus,
praetori Romano pro tribunali sedenti
Maestatem **) tribui, legamus; splendidam ego et magni-
 ficam tribunalis formam, qualis fuerit? VITRUVIO con-
 sulto, adhibitaque in auxilium architectonica, subtilius pen-
 sitare et nondum satis perspicue a doctis hominibus exposi-
 tam de maiestate praetoris materiam, neque nouo munere,
 quod REGIS POTENTISSIMI liberalitate in me colla-
 tum fuisse, hoc programme significare debeo, plane in-
 dignam, collocare in lucem clariorem instituo.

A 2

§. II.

*) L. 1. §. 5. ff. de postul.

**) L. 11. ff. de iust. et iur. L. 9. ff. de iurisd.

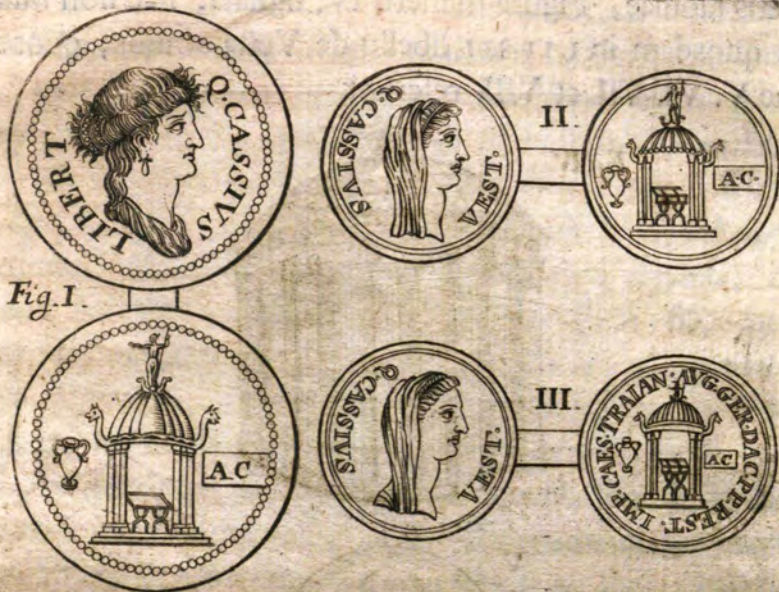
§. II.

Templi tri-
bunal for-
mam habet.

Non exiguum profecto aedificium tribunalis, sed, praeterquam credere possis, spatiosum. Etenim templi habuisse formam amplissimi, quod columnae quam plurimae sustentarint, non solum ex VITRUVII variis locis, quae inferius afferam, verum etiam ex DIONYSII HALICARNASSENSIS *) oratione intelligitur, qui amplissimum et spectabilem locum vocat, quem ROMVLVS, cum homines metu maxime a maleficiis absterri animaduerneret, terroris incutiendi causa et ad reuerentiam imprimendam, in maxime conspicua fori parte, primus aedificauerit. Praeterea IOSEPHVS ναὶ παραπλήσιον, FLORVS **) autem praecise templum vocat. Quem enim LIVIVS scribit a PAVLO Macedonico in tribunal comiter introductum esse et conuiuio adhibitum regem PERSEM, eum FLORVS ait in templum a victore receptum: *Quum in conspectum venisset hostis, in TEMPLVM recepit.* Praeterea hoc nummi clarissime docent, in quibus, quoties sella curulis conspicitur in templo rotundo posita, non delubrum sed tribunal id putare debemus. Quid enim sella curulis in deorum templis? CASSII in primis saepius tribunal obuenit, sed et aliorum magistratuum, ut vel ex paucis his denariis cognoscitur, quos oculis subiicimus:

In

*) Dionys. Halicarn. lib. 2. cap. 4. editio Sylburgi Lipsiensis.
**) Florus Rerum Romanarum lib. 2. cap. 12.

In hoc postremo, cum in parte antica VESTAE caput appareat, VAILLANTIVS quidem ac reliqui fere omnes in postica templum eiusdem VESTAE designari existimant, quod rotundum fuisse nouimus. Ideo autem templum huius deae L. CASSIVM in nummo exhibuisse, quod illud a virginum Vestalium incestu purgauerit, ut ASCONIVS PAEDIANVS ad orationem Ciceronis pro Milone refert. Anne vero hoc iudicium de Vestalibus sumtum tam magnas res videtur, ut, eius memoriam in aere feruari, operae pretium fuerit? Nemo hoc, ut opinor, credet. Deinde etiam paulisper diuersa Vestalis templi facies, neque omnino cum tribunalis forma conueniens. Hanc rotundam VESTAE aedem ut possimus cum tribunali comparare, eam ex MONTEFALCONII Antiquitatibus depingi curauimus in sequentis

quentis tabulae, Figura numero IV. signata, nec non nummos quosdam in LIPSII libello de Vesta obuios, quos figurae V. VI. VII. et VIII. referunt.

Fig. IV.

V.

VII.

VIII.

Deest

Deest in his omnibus templi Vestalis speciebus imposita tribunali hominis statua, insigne praetoris *hastam* manu tenentis, quae in CASSII nummis conspicitur, desunt etiam, quae in iisdem CASSII nummis ad tectum tribunalis ab utroque latere excurrunt, antennae, draconum in forma, de quibus inferius (§. 13.) plura dicemus. Quod autem maximum est, cum in denario, numero I. signato, non Vestae sed LIBERTATIS caput impressum sit, auersa tamen facies eandem aedis formam exhibeat, plane manifestum, aedem in Cassianis nummis non templum numinis cuiusdam, sed celeberrimum L. CASSII tribunal esse, quod Valerius Maximus *scopulum reorum* appellatum fuisse dicit, ad quod improbiores allisi, sine vlla euadendi spe naufragium facerent. Verba VALERII *) haec sunt: *Vbi litteris certior factus, incesti se postulat apud L. CASSIVM praetorem, cuius tribunal propter nimiam seueritatem scopulus reorum dicebatur.* Adeo nimirum L. CASSIVS seuerus et tristis, ut CICERO Cassianos iudices saepius pro religiosissimis posuerit, ut in secunda Verrina: *Non quaero iudices Cassianos, veterum seueritatem non requiro*, et in capite trigesimo Orationis pro Roscio: *Ego facile me paterer, vel illo ipso acerrimo iudice quaerente, vel apud Cassianos iudices, quorum etiam nunc ii, quibus causa dicenda est, nomen ipsum reformidant, pro Sexto Roscio dicere.* Quo etiam AMMIANVS MARCELLINVS **) respicit, quando ait: *Iudicibus Cassiis tristior et Lycurgis.* Quid mirum ergo si attavi sui L. CASSII, qui ano urbis DCXLII. praetor fuit, celeberr-

*) Valer. Max. lib. 3. c. 7. §. 9.

**) Ammianus Marcellinus libro 22.

celeberrimum tribunal QVINTVS CASSIVS in nummis conseruare studuit? Vt enim Catonum, sic Cassiorum tota familia laudem seueritatis affectabat, sicuti TACITVS *) indicat: *Ita dignum maioribus suis et familia Cassia, per illas quoque gentes celebrata*, et M. AVRELIVS in epistola ad Praefectum praetorio: *Puto me non errasse*, scribit, *si quidem et tu notum habes Cassium, hominem Cassianae seueritatis et disciplinae*. Quae cum ita se habeant, non dubito in nummis superius allatis, quae aedes expressa est, eam seuerissimi atque acerrimi praetoris L. CASSII tribunal, nempe scopulum illum reorum putare, atque simul omnes, qui tribunal praetoris Romani non aliud, quam suggestum quadratum fuisse perhibent, erroris accusare. Licet enim illa temporaria in castris tribunalia, quae cespide viridi erigebantur et in columna TRAIANI obueniunt, meri suggestus videantur sine curuatura, tamen in vrbe idem Quadratum illud elatius, columnis in orbem positis, ita circumdatum erat, vt plane templi formam haberet. Si enim suggestus ille paruulus atque angustus totum tribunal fuisset, quomodo in illo sedere centum viri? aut quomodo PLINIVS **) dicere potuisset: *Si quando transibis per basilicam et voles scire, quomodo quis dicat? nihil est, quod TRIBVNAL ADSCENDAS, nihil quod praebeas aurem; facilis diuinitio*. Neque mihi quisquam nummos, quales inferius ***) ipse proferam, aliosque hisce similes obiecerit, cum facile pateat, fabros, cum integra tribunalia dare non potuerint, tantum

*) Tacitus Annal. lib. 12. cap. 12.

**) Plin. lib. 2. epist. 14.

***). vide infra figuram XV. XVI. XVII. et XVIII.

tantum primariam eius partem, suggestum nempe quadratum, expressisse.

§. III.

Neque tamen hoc praetoris Romani tribunal plane rotundum, vt illud VESTAE templum, sed semicirculare fuisse, probabile facit, quod alas tribunalis, a lunae crescentis similitudine, CORNELIVS TACITVS *) cornua appellauit, qui de TIBERIO verba faciens: *Iudiciis*, inquit, *assidebat in cornu, ne praetorem curuli depelleret*. Quod autem cornu hoc loco TACITVS, hoc partem primorem tribunalis SVETONIVS **) appellat. Placet ille locus, neque is tamen rem exacte probat, cum omnem corporis extremitatem cornu Latini dicant, quo sensu *cornu mensae* apud scriptores obuenit. Maiorem fidem coniecturae, quam de semicirculari tribunalis forma concepimus, eiusdem TACITI, siue quisquis alius auctor est Dialogi de Oratoribus, qui illius operibus inferrus est, locus conciliat, in quo tribunal *cortina* appellatur, his verbis: ***) *Cum vix in cortina quisquam assistat*, Cortina vero omne concavum, vt apud SEVERVM AETNAM poetam:

Carmineque irriguo magni cortina theatri.

Neque vllum iudiciis habendis aptius, quam orbiculare, spatium. Hoc et Germanis quondam placuisse, in *Iurisprudencia Numismatibus Illustrata* ****) eo loco, quo de Rota Romana, itidem in orbem aedificata, verba feci, adiectis etiam picturis ex vetustate repetitis, fusiis demonstratum est. Quid? et Iudaeorum Synedria eiusdem schematis

*) Tacitus Annal. lib. 1. cap. 75.

**) Suetonius in Tiberio cap. 33.

***). Dialog. de Orator. cap. 19. §. 6.

****). Monument. 58. 59. et 60.

matis fuisse nouimus, principē senatus in medio eoque elatiori loco sedente, caeteris circumfidentibus. Ita enim in *Mischnae* parte, quae *Sanhedrin* inscripta est, capite quarto legimus: *Synedrium sedebat in forma hemicycli, ut assessores se inuicem possent intueri, et duo scribae ante eos stabant, unus ad dextram alter ad sinistram, et annotabant sententias hic condemnantium, ille absoluentium. Magister IEHVDA ait: tres scribas fuisse, nempe tertium viasque sententias consignasse.*

Sed Romani praetoris ad tribunal reuersi, de vera eius forma nos dubitare non finit VITRUVII *) oratio: *Tribunal est in ea aede hemicycli schematis, minore curuatura formatum. Eius autem hemicycli in fronte est interuallum pedum quadraginta sex, introrsus curuatura pedum quindecim. Minoris curuaturae mentionem faciens non plenum hemicyclum, sed tantummodo arcum quendam circuli minorem innuit. Frontem autem tribunalis, non dubium est, eam VITRUVIUM putare, quam geometrae, cum de circulo loquuntur, chordam solent appellare. Haec chorda siue frons in Figura nona litteris A et B notata, longa erat pedes quadraginta sex, quae stupenda et incredibilis prope modum longitudo, ex qua sola aedificii maiestas cognoscitur. Neque angustius esse potuit, in quo centumuii consultarent, diuersis in locis. PLINIUM **) audiamus: *Descenderam in basilicam Iuliam (in qua tribunal) auditurus quibus proxima comperendinatione respondere debeam. Sedebant iudices, decemuii venerant, silentium longum. Tandem praetore nuntius, dimittuntur centumuii. Ecce centum in vno tribunali viros. Non ignoro quidem, hos centumuiros in quatuor plerumque tribunalibus, quae primario vrba**

*) Vitruuius lib. 5. cap. 1.

**) Plinius lib. 5. epist. 21.

ni praetoris tribunali propinqua erant, consultasse; sed si causa ardua erat, saepe in vnum coacti fuerunt, vt NOODTIVS in libro primo de iurisdictione et imperio, capite duodecimo, planissime docet. Quod autem VITRUVIUS ait: *Introrsus curuatura pedum quindecim*, paulo obscurius. Omnes quidem, quos consului, atque inter eos DANIEL BARBARVS, qui Vitruvium utili commentario exornauit, lineam in figura nona litteris C D notatam, illam nempe, quae a chorda media vsque ad arcum perpendicularis ducitur, quindecim pedum fuisse existimant.

Fig. IX.

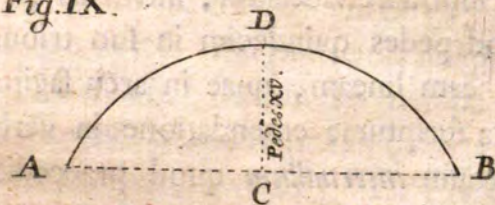
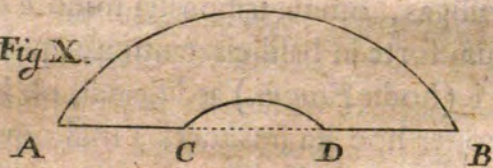

Fig. X.

Non satis accurate, fateor, recta linea C D in Figura nona *curuatura introrsus* vocatur, si quidem mihi a loquendi usu et verborum proprietate hoc adeo alienum videbatur, vt aliam eius rei formam animo conciperem, vnica littera in VITRUVIO mutata, nempe vt pro *curuatura*, ponatur *curuaturae* hoc modo: *Eius autem hemicycli in fronte est interuallum pedum quadraginta sex, introrsus curuaturae* (scilicet interuallum) *pedum quindecim*, atque aream tribunalis plane

plane aliam imaginarer. Nempe per *incuruaturam introrsus* putabam minorem arcum indicari, qualem in figura decima expressimus, cuius duo cornua C D interuallum haberent pedum quindecim. Probabilem inprimis faciebant coniecturam, quod cornua tribunali a Romanis scriptoribus tribuuntur, atque posterior figura lunae corniculantis maiorem similitudinem, quam illa superior, habet. Sed quoniam minor haec curuatura in nummis non obseruatur, atque, ut supra diximus, cornua non luna sola habet, vereor a vulgari opinione recedere. Dicamus igitur cum caeteris, ne temere quid innouare videamur, introrsus curuaturae interuallum, quod pedes quindecim in suo tribunali VITRUVIVS fecit, eam lineam, quae in arcu sagitta est, retenta tamen nostra scripturae emendatione in verbo *curuatura*, quoniam verbum *interuallum* quod praecedit, *curuaturae* potius sequelam desiderat. Caue autem, ne ex his VITRUVII verbis colligas, omnia tribunalia minore curuatura formata esse, cum forte in basilicis tantum, quas is Coloniae Iuliae Fanestri, (hodie *Fanum*,) aedificauit, ob loci angustiam architectus noster hoc ita instituerit, multoque probabilius videatur, reliqua tribunalia, Romana in primis, non solum hemicycli pleni formam habuisse, verum etiam ab integro circulo non multum deuiasse. Caeterum VITRUVII interpretes de tribunali omnino silent, neque ullam nobis dederunt eius delineationem, praeter GVALTERVM RIVIVM, qui in Germanica huius auctoris versione talem fecit:

Fig. XI.

Haec

Haec licet nimium rudis ichnographia sit, neque satis apta ad formandam sibi claram huius aedificii atque distinctam imaginem, laudo tamen de columnis RIVIVM cogitasse, de quibus, hoc quidem loco, nulla apud VITRUVIVM mentio. Etenim cum in sequenti paragrapho monopteram aedem tribunal fuisse, demonstraturus sum, praeterea apud Montefalconium *) in CONSTANTINI arcu triumphali, quod opus anaglyphum figura XII. exhibet, columnas ordinis Corinthii, longe a suggestu distantibus locis, signatas inueniam, quin vera viderit RIVIVS, non dubitauerim.

Caeterum quod basilicae tribunal iunxit VITRUVIVS, non est novum, cum in ipsa vrbe postremis temporibus iudicia haberentur in basilicis. Maximum nempe praetoris Romani tribunal Romae positum erat in basilica Iulia, ac iuxta illud quatuor minora, ut ex QVINTILIANO intelligitur: *Certe, inquit, cum in BASILICA IVLIA diceret primo tribunali, quatuor autem iudicia, ut moris est, cogerentur atque omnia clamoribus fremerent, et auditum, et intellectum, et laudatum quoque ex quatuor tribunalibus, et ex PLINIO, ***)* qui ita ait: *Descenderam in BASILICAM IVLIAM, auditurus, quibus proxima comperendinatione respondere debeam.* Ab eo tempore praetorii, basilicae, auditorii, et tribunalis vocabula conturbari coeperunt, quemadmodum etiam, quod te ignorare nolim, interdum sellam curulem cum tribunali confundere consueuerunt.

B 3

§. IV.

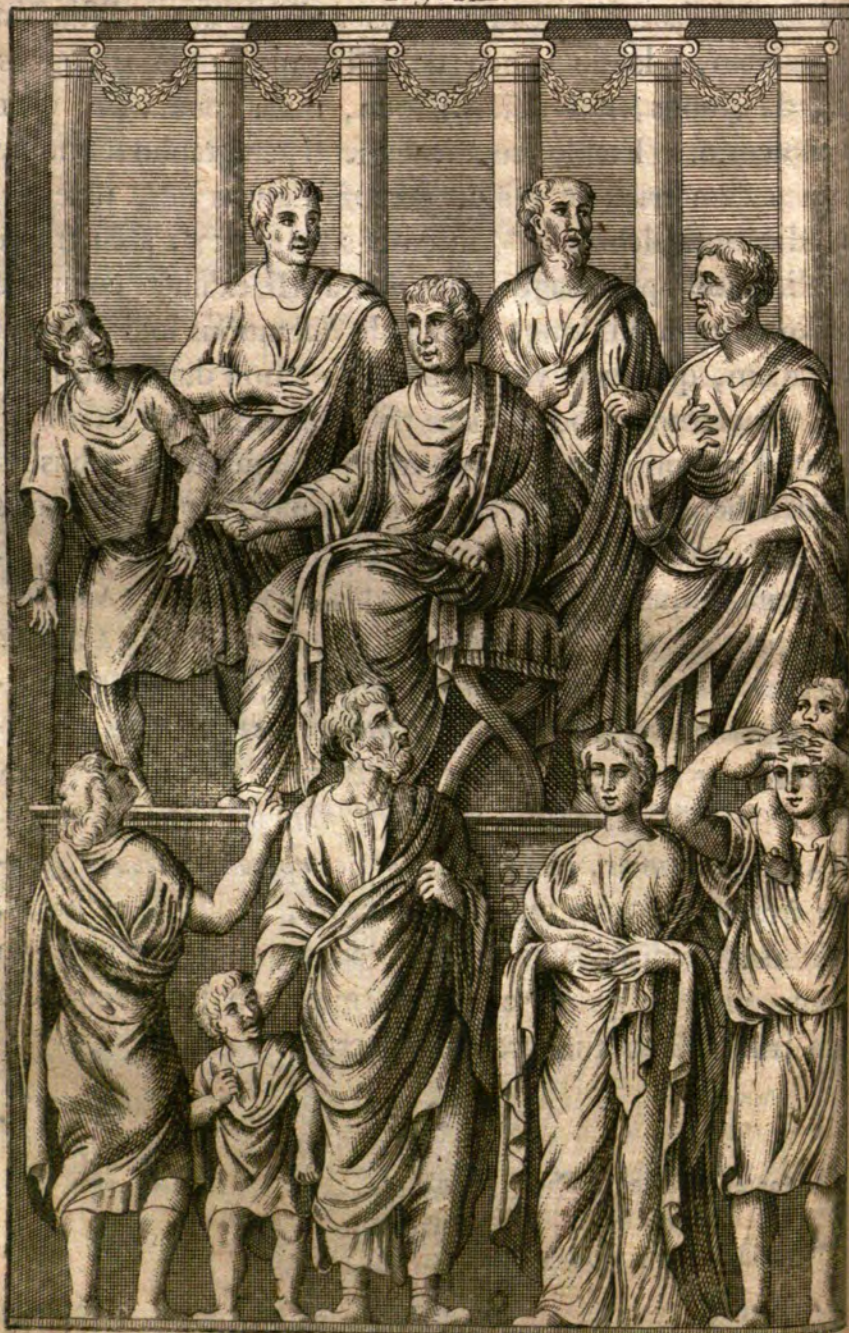
*) Montefalc. Tom. 3. Part. 1. tabula 12.

**) Quintilianus lib. 12. Instit. cap. 5.

***) Plinius lib. 5. epist. ultim.

Fig. XII.

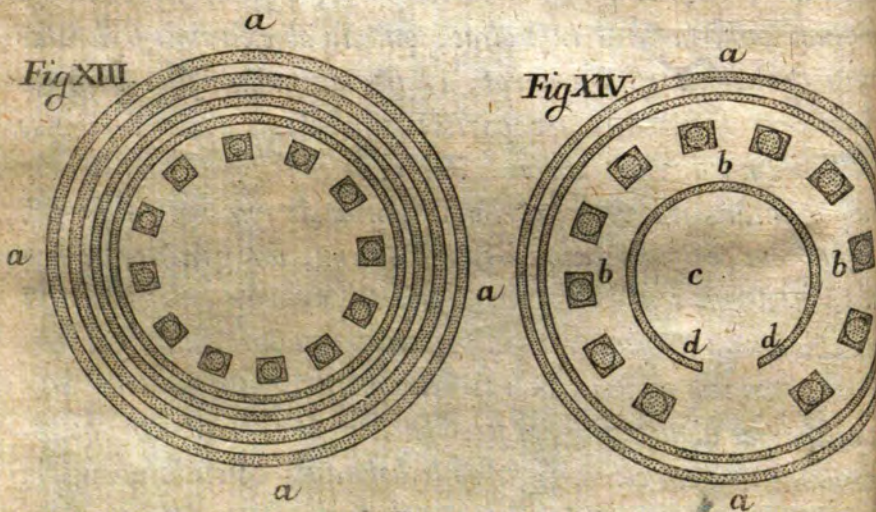

§. IV.

Videtur praeterea VITRUVIVS de tribunali, alio ^{Alius Vitruvii} in loco, agere, sed eo admodum perplexo atque obscuro. ^{locus explicatur et emendatur.} Verba eius haec sunt: *Fiunt autem aedes rotundae, e quibus aliae monopterae sine cella columnatae constituuntur, aliae peripterae dicuntur. Quae sine cella fiunt, tribunal habent et ascensum, ex suae diametri tertia parte, insuper stylobata columnae constituuntur tam altae, quanta ab extremis stylobatarum parietibus est diametros, crassae altitudinis suae cum capitalis et spiris decumae partis: Epistylium altum columnae crassitudinis dimidia parte. Zophorus et reliqua quae insuper imponuntur, ita uti in tertio volumine de symmetriis scripsi. Sin autem peripteros ea aedes constituetur, duo gradus, et stylobatae ab iano constituuntur, deinde cellae paries collocetur cum recessu eius a stylobata, circa partem latitudinis quintam, medioque valuarum locus aditus relinquatur. Eaque cella tantam habeat diametrum, praeter parietes et circuitionem, quantum altitudinem columna supra stylobatam. Primum singula verba expendamus: Monopteron proprie dicitur unam alam habens, sed alio sensu architecti videntur monopteron templum dixisse, quod, sine pariete, solae columnae ambiunt. Peripteron contra VITRUVIVS in libri tertii capite primo dicit, quod ita habet columnas collocatas, ut intercolumnii latitudinis intervallum sit a parietibus circum ad extremos ordines columnarum, habeatque ambulationem circa cellam aedis. Quidam peripteron templum vocant, quod duas habet columnarum series. Stylobata columna est, quae pedi seu basi quadratae imposita. Cellam aedis dicunt interiorrem atque primariam aream, quum nos *naum* seu *corpus templi**

templi appellare solemus. Sic, verbis singulis explicatis, facilius erit totius structurae intellectus. Scilicet consentiunt in eo architecti fere omnes: monopteron fuisse, quae figura XIII. sistit, in qua circumscriptae litterae *a a a a* gradus siue adscensum, quadratula autem pavimento inscripta, columnas denotant.

Alia est templi peripteri in figura XIV. delineati facies, quod porticu circumdatum a pariete usque ad columnas. Gradibus hoc tantum duobus adscenditur, atque supra illos columnae collocantur cum suis pedibus. Distare debet paries cellae ab his columnarum basibus quinta parte diametri. Cella autem aditum habeat. In hac specie iterum, ut in priori, litteris *a a a a* gradus templi indicauimus, litteris *b b b* autem porticum, quam columnae ambiunt. Littera *c* cellam pariete inclusam monstrat, cuius litterae *d d* denotat aditum.

Vexa-

Vexauit tamen interpretes obueniens in VITRUVII sermone verbum Tribunal. *Fiunt autem*, inquit, *aedes rotundae, e quibus aliae monopterae sine cella columnatae constituuntur, aliae peripterae dicuntur. Quae sine cella fiunt, tribunal habent et adscensum, ex suae diametri tertia parte.* Sub tribunali DANIEL BARBARVS altitudinem intelligit, ad quam per gradus adscenditur, quasi omnis a solo elatio tribunal dicatur. Omne quidem tribunal elatum esse, fateor, sed altitudinem quamlibet tribunal quis vnquam dixit? Deinde si per tribunal altitudinem VITRUVIVS intelligit, ad quam per gradus adscenditur, quare *adscensum* pleonastice addit? Placet itaque vitiosas VITRUVII scripturas hoc modo distinguere: *Fiunt autem aedes rotundae, e quibus aliae monopterae sine cella columnatae constituuntur, aliae peripterae dicuntur. Quae sine cella fiunt, tribunal. Habent et adscensum ex suae diametri tertia parte.* Vnicam tantum monopterarum aedium speciem ponit, nempe tribunal. Morantur adhuc finalia verba: *Habent et adscensum ex suae diametri tertia parte*, in quibus vtrum elationem a solo, an vero latitudinem intellexerit? obscurum.

§. V.

Per gradus scandendum fuisse ad tribunal, nummi doceant superius depicti, *) in quibus gradus duo satis clare perspiciuntur. Sed et plures fuisse arbitror, ad tertiam fere diametri totius partem, ut supra VITRUVIVS docebat. Quid mirum ergo, si sublime dicat CASSIODORVS **) his ver-

*) Fig. I. II. et III.

**) Cassiodorus lib. 6. form. 3.

verbis: *Tribunal tuum ideo tam excelsum factum esse noueris, ut locatus ibi nihil humile abiectumque cogitares*, quod et SENECA indicare videtur, cum in epistola scribit: *Et coelo impositus intelligit, quum sellam aut tribunal adscenderit, quam humili loco sederit*. Facile ex his ratio reddi potest, quare iurisconsulti: pro tribunali et de plano cognoscere, distinguant, L. 18. §. 10. ff. de quaestione. L. 7. de manum. vindict. quos idem SENECA denuo imitatur, in libro primo de clementia, ubi magnanimitatem ait in magna fortuna latiore locum habere, *meliusque in tribunali, quam in plano cognosci*. Multi ergo, antequam ad sellam deueniretur, gradus.

§. VI.

Cancelli.

Cancelli, siue septa ex transuersis lignis contexta et foraminibus reticulatim distincta, in foro non solum reliquo, sed praesertim in tribunali fuisse, iam video multos, ex AMMIANO MARCELLINO *) obseruasse, qui de aduocatis verba faciens, *cum intra cancellorum venerint septa et agicoeperint alicuius fortunae*, ait, et quae sunt reliqua. TERTULLIANVS etiam in libro de pallio capite quinto, hoc innuere: *Ego nihil foro, inquit, nihil campo, nihil curiae debeo, nihil officio aduigilo, nulla rostra praeoccupo, nulla praetoria obseruo, CANCELLOS non adoro, subsellia non contundo, iura non conturbo, causas non elatro*. Hosce ego cancellos interius collocandos putaui, ut litigantes et praetorem

*) Ammian. Marcellian. lib. 30. cap. 4.

rem ab ima plebe, quae non subsellia sed vestibulum tribunalis occupabat, disiungerent.

§. VII.

Intra cancellos Praetor in suggestu elatiori sellam curulem collocabat. Etenim ad sellam gradus iterum alios duxisse, plane manifestum est ex DIONYSII HALICARNASSENSIS *) verbis: *Ergo Marius ad imperatorium tribunal progressus, primum iussit lictores inde sellam in pauimentum transferre, indignum ratus, e sublimiore loco et pro potestate cum matre agere*, quae licet de castrensi, non urbano, tribunali agant, tamen curulem sellam sublimiorem fuisse pauimento, satis luculenter exponunt. Hinc sella sublimis et alta apud LVCANVM:

Suggestus quadratus.

Lentulus e celsa sublimis sede profatur,

hinc CASSIODORI **) acclamatio: *Sellam curulem pro sua magnitudine multis gradibus enixus adscende*. Neque huius molis altitudo melius intelligitur, quam ex pictura in Arcu CONSTANTINI expressa, quam superius apposuimus, atque ex nummis etiam sequentibus:

C 2

Sed

*) Dion. Halic. Lib. 8 pag. 516. edit. Sylb. Lips.

**) Cassiodorus Lib. 6. formula 1.

Fig. XV.

XVI.

XVII.

XVIII.

Sed quid in re nimis ego perspicua prolixus? Poteram vnico contentus esse QVINCTILIANI *) testimonio: *Multa ex his, quae praecipimus, mutari necesse est ab iis, qui dicunt ad tribunalia. Nam et vultus erectior, ut eum, apud quem dicitur, spectet, et gestus ad eum tendens elatior sit, necesse est.*

§. VIII.

*) Quinctilian. Inst. libro vndecimo cap. 3.

§. VIII.

Aderant praetori decemviri, quinque equites totidem. *Assessorum scamma et priuatum praetoris consilium.* que senatores, legum periti. Hi praetori, utpote militari ut plurimum homini et iuris ignaro, erant a consilio, *L. penult. ff. de manumiss. vind.* neque alii videntur, quam ipsi decemviri litibus iudicandis, qui centumviris praeerant, de qua re licet CAROLVS BRETI, in libro de perantiquo ordine iudiciorum, addubitet, res tamen a RAEVARDO et NOODTIO ad liquidum confessumque adeo perducta, ut nemo amplius dubitet. Causa cognita secedebat praetor in consilium, et ex consilii sententia pronuntiabat. Sic Cicero in Oratione pro Quinctio ad iudicem ait: *tibi instat Hortensius, ut eas in consilium.* Subsellia eorum a tergo praetoris posita fuisse, ex AMMIANO MARCELLINO *) probant, qui de Persis ita loquitur: *Ad iudicandum usu rerum spectati destinantur et integri, parum alienis consiliis indigentes: Vnde nostram consuetudinem vident, quae interdum facundos iurisque publici peritissimos post indoctorum collocat terga.* Ab assessoribus hisce publicis, de quorum officio titulus in Digestis superest, siue publico praetoris consilio, distingue priuatum. Nam iudices non solum, sed magistratus etiam, armorum plerumque quam ciuile doctrinae peritiores, advocabant sibi iurisperitos, qui ipsos de legibus instruerent. Hi a tergo stabant. Malim enim iam laudatum AMMIANI MARCELLINI locum de his potius, quam de decemviris accipere. De his priuatis iudicum consiliariis CICERONIS Oratione pro Quinctio: *Quos tibi aduocasti, viris selectissimis ciuitatis, et capite secundo eius-*

C 3

dem

*) Ammian. Marcell. lib. 23. ad finem.

dem orationis: *Te Caie Aquili, vosque qui in consilio adestis, oro.* PLINIVS vero saepe se a magistratibus in consilium aduocatum testatur ipse, in libri sexti epistola vndecima: *Adhibitus in consilium a praefecto urbis, audiui ex diuerso agentes summae spei iuuenes duos: et libro primo epistola vigesima: Frequenter egi, frequenter iudicaui, frequenter in consilio fui.*

§. IX.

Subsellia auditorum.

Remotiora ab his decemuiralibus auditorum subsellia, de quibus CICERO: *) *Subsellia grandiore et plenior vocem desiderant: Volo hoc oratori contingat, ut, cum auditum sit, eum esse dicturum, locus in subselliis occupetur, completur tribunal, gratiosi scribe sint in dando et cedendo loco, corona multiplex, iudex erectus: cum surgit is qui dicturus est, significetur a corona silentium.* Idem alio loco **) *Num quis reus post urbem conditam in tribunal sui Quaestoris ascenderit eumque deturbarit, SUBSELLIA dissipavit.* Haec subsellia lignea fuisse, non solum res ipsa facile persuadet, sed etiam SVETONIVS, ***) *qui in funere Caesaris, eum cremandi causa turbam cum subselliis tribunalia confracta in ignem ingressisse retulit.* Forte haec subsellia gradus Aurelios dictos fuisse, aliquis ex CICERONIS oratione pro Cluentio ****) eliciat, in qua: *Gradus illi Aurelii tum noui, quasi pro theatro illi iudicio aedificari videbantur, quos ubi accusator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, sed ne surgendi quidem potestas erat.* Nempe Aurelius quidam, forte

*) Cicero in Bruto cap. 84.

**) Cicero Orat. in Vatinius.

***) Sueton. in Caesar. cap. 84.

****) Cicero pro Cluentio cap. 34.

forte L. AVRELIVS COTTA primus in tribunali subsellia, ad similitudinem theatri construxisse videtur. Nouum enim tribunal aedificauerat, cuius CICERO in capite quinto Orationis suae in L. Pisonem mentionem facit. In primis si oratores differti dicerent, omnia complebantur. Audiamus PLINIVM: *) *Sedebant iudices, ingens utrinque aduocatio et numerosa subsellia, praeterea densa circumstantium corona, latissimum iudicium multiplici circulo ambibat.* Ad hoc stipatum tribunal atque etiam ex superiore basilicae parte, qua foeminae, qua viri, et audiendi quod erat difficile, et, quod facile, visendi studia imminebant. Quomodo autem haec subsellia componenda sint VITRUVIVS **) edocet, ubi de theatro scribit: *Gradus spectaculorum ubi subsellia componentur, ne minus alti sint palmo pede, ne plus pede et digitis sex: Latitudines eorum ne plus pedes duo semis, ne minus pedes duo constituentur.* Vocantur autem subsellia gradus a similitudine, non ab officio. Sed cur tam lati? Latitudinem, respondet in libro de Amphitheatro LIPSIVS, exigit ratio sedendi. Pedes enim eorum, qui in superiori gradu spectant, innixi inferiori gradui proximo, qui ne laederent sedentes alios, neve ipsi laederentur, opus habuere aliqua laxitate. Fortasse etiam adpone transeundum, si qui surgerent, aut sedentibus iam aliis intrarent.

§. X.

Haec intra templum, et, ut ita dicam, in ipsa cauea seu interiore cortina; extra vero edicta in albo posita et puteal, non illud NAVII, in quo cotes et nouacula detossa, nam

Puteal.

*) Plinius lib. 6. ep. 31.

**) Vitruvius lib. 5. cap. 6. in fin.

nam hoc ad laeuam curiae in ipsis gradibus positum, sed LIBONIS siue SCRIBONII, cui manus admouebant, quos praetor iurare cogebat. Quis non ex HORATIO didicit, huius arae vsum fuisse in administrandis iudiciis:

Forum Putealque Libonis

Mandabo ficcis,

aut formam ex nummis cognouit?

In his denariis malleus et forceps, instrumenta monetaria, aliud nihil significant, nisi SCRIBONIVM LIBONEM fuisse aere argento auroque flando et feriundo triumvirem. Lyra cum floribus mera ornamenta, quae et in reliquis aris cernuntur. Nam plane arae formam puteal habet, nec differentia vlla, nisi quod ara superius tecta, hoc autem superne apertum et interius cauum est. Non procul hoc Libonianum puteal, a praetore distasse, ACRON probat vetus Horatii interpres: *) *Puteal locus Romae, in quo Tribunal solebat esse praetoris.* Scripsit de ea doctam in Parergis commentationem FRANCISCVS CAROLVS CONRADI, in quo praetoris puteal probe ab illo veteri, in quo NAVII nouacula, distinguit. NAVII illud non amplius extabat CICERONIS tempore, sed Scribonianum ante tribunal positum

*) ad lib. 2. Sat. 6. v. 35.

positum vsque ad tempora CONSTANTINI everforis duravit. Nostrium autem vt FESTVS in verbo Scribonianum docet, erat *ante atria*, quae tribunalis ego vestibulum interpretor. Praeter haec duo, adhuc innumera fuerunt Romae huiusmodi putealia, vnde facile non solum ab auctoribus ipsis, sed etiam eorum interpretibus, confunduntur.

§. XI.

Iam quaerendi mihi loci sunt edictis apti, quae prae-^{Edicta magistratum in}tor in albo proponebat. Vix opus est auctoritatibus, ex ^{Albo.} quibus prope tribunal edicta posita fuisse probetur, cum naturalis ratio hoc plane exigat. Saepe petitor actionis nomen edere iussus aduersarium ad album deducebat, et, quae experiri vellet formula, digito demonstrabat. *L. 1. §. 1. ff. de edendo.* Non ergo longinqua esse potuerunt. Tabulis pluribus scripta expositaque fuisse videntur, utpote satis copiosa. CNEIVS FLAVIVS aedilis factus, cum fastos diulgaret et actiones populo proderet, dicitur albis omnia compleuisse, et formulas *pene toto foro exposuisse.* *) Neque nimis alto, neque humili loco edicti tabulas ponebat praetor, sed ita, vt de plano recte legi possent, quae consueta erat in legibus promulgandis cautio, litteris V. D. P. R. L. P. indicata apud VALERIVM PROBVm, et obueniens in *L. 11. §. 3. ff. de institor. act.* Quis enim putet praetorem CAIO Caesari astutia similem, qui, SVETONIO commemo-

*) Valerius Maximus lib. 2. cap. 5. §. 5. praesertim Livius lib. 9. cap. 46. fastos eum circa forum in albo proposuisse, refert.

rante, legem proposuit minutissimis litteris et angustissimo loco, vt nec legere, nec describere liceret. Hoc edictum praetoris album vocatur *L. 7. ff. de iurisd.* non propterea, quod in pariete albo scriptum, sed vt *THEOPHILVS* in Institutionibus nos docuit, quod in tabula nigra albae litterae apparebant. Nam vt dicimus: *aliud habet rubrum, aliud nigrum*, item: *ad rubrum et ad nigrum se conferre*, vtque hoc dicto non tabulas rubras aut nigras, sed litteras ita coloratas intelligimus, ita plane eodem modo album est, quod albis litteris scriptum. Porro, quemadmodum rubricas *Masurii PERSIVS* in satyra quinta pro ipsis legibus posuit, ita iurisconsulti album pro edicto. Neque mihi quisquam obiciat *PLAVTI* versum:

Qui hic albo rete aliena oppugnat bona,

in quo quidam codices, pro albo rete, albo pariete legunt. Certum enim est et omnibus exploratum, locum in mendo cubare, cum vtraque lectio falsa sit. Etiam si enim leges araneorum telis, adeoque reti quodammodo, comparauerit, si recte memini, *SOLO* tamen non video, qua ratione rete oppugnare possis aliena bona. Non minus inepte oppugnantur pariete, quam ob causam rectius forte albo ariete quidam legere maluerunt, quia hoc alteri verbo oppugnat melius respondet. Caeterum in quam materia praetor edictum scripserit, in ligno aut marmore? non satis liquet. Quernas crediderim tabulas fuisse, licet non ignorem Imperatorum edicta etiam argento, aere, et marmore interdum scripta fuisse. *L. 4. C. Theod. de priuil. eor. qui in sac. L. 1. C. Theod. de aliam. quae inop.* Neque vero hoc mirum, cum

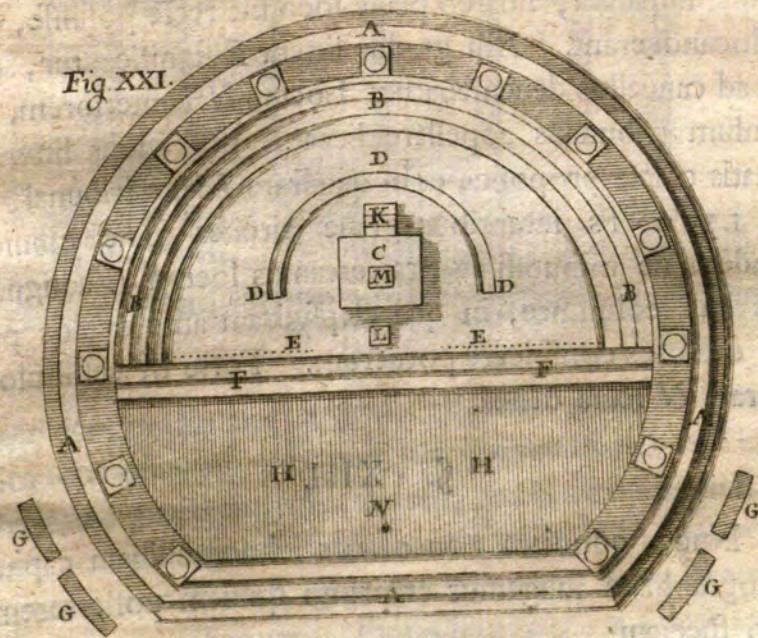
impe-

imperatorum perpetuae, magistratuum annales leges essent. Recentiori tempore tamen, negare non possum, etiam in tabulis cerussatis edicta scribi coepisse, de quibus *IACOBVS GOTHOFREDVS* in adiecto Codici glossario consulendus.

§. XII.

Iam his expositis valeo demum delineare Romani are-
am tribunalis, quam primo nudam damus, qualis tecto et columnis demolitis apparitura fuisset. Sistimus nempe aedis sine porticu monopterae ichnographiam rudio-
rem: *Ichnographia tribunalis.*

Fig. XXI.

I

Infimos gradus littera *A* notatos cognoscis, per quos in pavementum adscendebatur, in quo columnae designatae. Locus nempe a cancellis *E* usque ad auditorum subsellia *B* pavementum est. Littera *D* assessorum siue consilii scamna, littera *C* suggestum in quo sella curulis *M* collocabatur, littera *K* Gradus quibus praetor ad eam perueniebat, denotat. Haec omnia cancellis sepiuntur *EE*, qui punctulis indicantur. Si quis autem dubitet, an hos cancellos recto loco posuerimus, hunc rogatum cupio, ut MONTEFALCONII Antiquitates, in Tomi tertii Parte prima, Tabulam XIII. euoluat, ex qua intelliget, hos eo plane loco me recte posuisse, quo collocandi erant. Alii gradus littera *F* significantur, quibus ad cancellos deueniebat. Locum *HH* anteriorem, Vestibulum tribunalis appellare liceat. In spatiolis littera *G* signatis edicta proposita, et in quadrato *I* ante tribunal, puteal LIBONIS iurantibus graue circiter fuisse coniicio. Tandem ne minutissima praetereamus locum *L* adsignauimus basi columnae, in qua clepsydra ante oculos positam oratores conspiciere potuerunt. Forte in vestibulo ad litteram *N* hasta defixa.

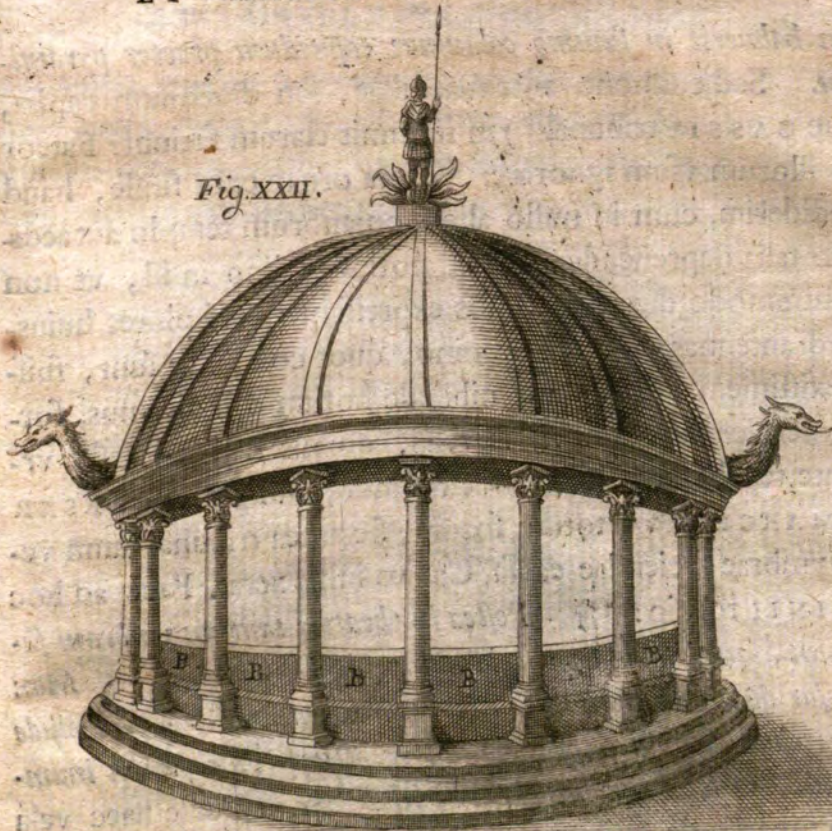
§. XIII.

Orthographia
tribunalis.

Nunc, quoniam non omnes ichnographiam capiunt, orthographiam iungamus et primo quidem posteriorem a tergo speciem:

Haec

Fig. XXII.

Haec cum omnia per se oculis pateant, nulla ulteriori explicatione opus est, nec quicquam monendum, nisi in hoc schemate, parietem orbicularem, cui litteram *B*. inscripsimus, prominentia esse subselliorum terga. In summo Flos impositus cum statua, quae hastam tenet, illud decantatissimum praetoris signum. Floris symmetriam ipse VITRUVIUS *) docet: *In medio texti ratio ita habeatur, uti quanta diametros totius operis erit futura, dimidia altitudo fiat tholi praeter florem. Flos autem tantam habeat altitudinem, quan-*

D 3

tam

*) Vitruv. lib. 4. cap. 7.

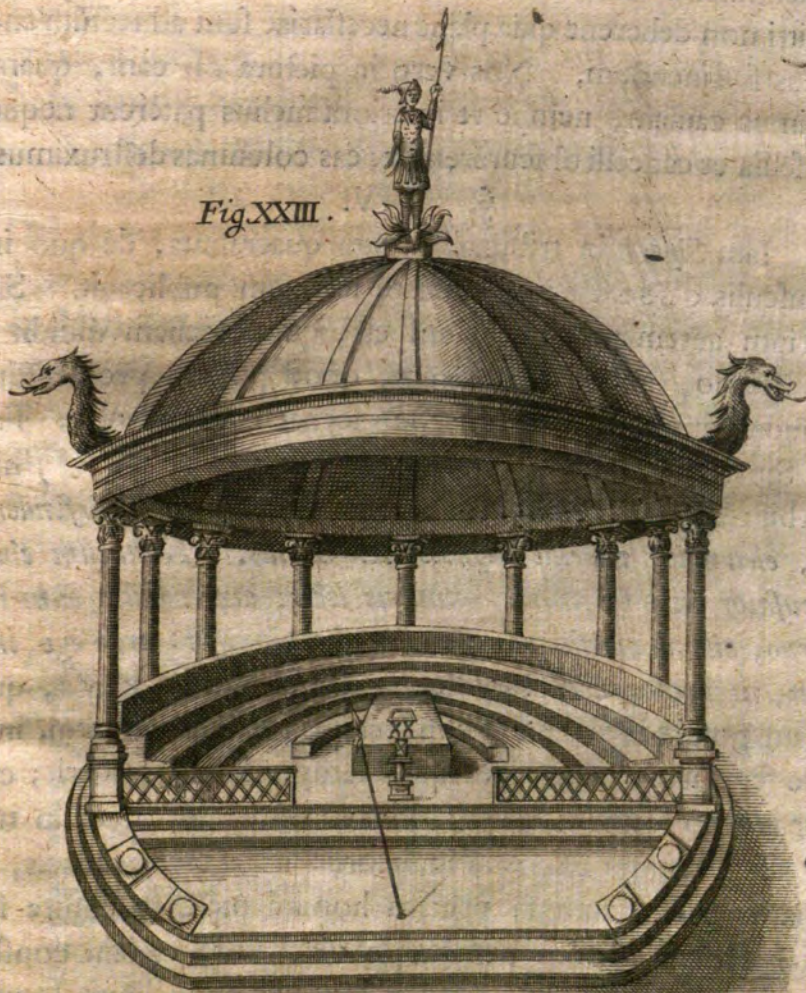
tam habuerit in summo columnae capitulum praeter pyramidem. Sed cui bono antennae illae, seu draconum capita, quae CASSII tribunal *) in nummis clarum faciunt? Fateor me illorum usum ignorare. Mera ornamenta fuisse, haud crediderim, cum in nullo alio Romanorum templo aut aedificio talia deprehenderim, sed potius inclino in id, ut non tantummodo duas, quas nos expressimus, sed plures huiusmodi antennas, imo tot omnino, quot columnae sunt, fuisse existimem. Ne plane nihil de horum usu dicamus, forte inferuierunt extendendis velis, quibus tribunal aestu urgente tegebatur. Forte eodem modo, quo postea CAESAR et MARCELLVS totum forum, sic antea tribunal suum velis, umbrae faciendae causa, Cassius instruxerat. Facit ad hoc PLINII relatio: **) *Postea in theatris tantum umbram fecerunt, quod primus omnium inuenit Q. Catulus. . . . Mox Caesar dictator totum forum Romanum intexit. . . . Deinde Marcellus Octavia sorore Augusti genitus, velis forum inumbravit, ut salubrius litigantes consisterent.* Forte haec vela ipsa Siparia, de quibus statim plura dicemus. Videntur mihi circa tectum tribunalis vinci fuisse, quibus vela annulis ferreis appenderentur et per malos huiusmodi, siue antennas deinde extenderentur, plane ut in amphitheatro fieri consuevit. Nempe intra columnas crediderim velaria, si non ferica, tamen lintea, protensa fuisse, qualia apud VLPIANVM obueniunt, in L. 12. §. 20. ff. de instruct. Debuissimus igitur ad singulas columnas perticas appingere singulas, sed, quoniam haec coniectura leuior, duas tantum ponere placuit, ut eas in nummis animaduertimus. Caeterum, in hac postica praetorii parte

*) vide supra fig. I. II. et III.

**) Plinius Hist. Natur. lib. 19. cap. 1.

parte nihil vltius notabile. Multo excellentior autem tribunalis altera, nempe anterior forma, quam rogo, ut, si antiquitatis contemtor non es, ob maiestatem, quam prae se fert, reuerenter intuearis:

Fig. XXIII.

In hac forma architectonicae gnaris et harum rerum intelligentibus, per se et sine annotatione, satis manifestum est, ommissas esse anteriores quatuor columnas, ne prospectui officiant. Attamen in atrio loca signauimus quibus imponi debuissent. Si autem aedificium vere exstruendum foret, omitti non deberent quia plane necessariae sunt ad tectum anterias sustinendum. Nos vero in pictura ob eam, quam diximus causam, nempe ut interiora melius paterent neque subsellia et cancelli obscurarentur, eas columnas destruximus.

§. XIV.

Siparium.

Iam Siparii in tribunali locum quaeramus, de quo in opusculis GESNERVS peculiare scriptum publicauit. Siparium autem proprie velum est, quod scenam diuidit a postscenio, aut etiam aulacum, quod populo prospectum claudit, dum ante nouum actum scenae commutantur. Talis Siparii in iudiciis meminit QVINCTILIANVS *) his verbis: *Refutatio cum sit in negando, redarguendo, defendendo, eleuando; ridicule negauit M. Curius. Nam cum eius accusator in SIPARIO, omnibus locis, aut nudum eum in nervo, aut ab amicis redemptum ex alea pinxisset: ergo ego, inquit, nunquam vici?* Notissimus aleator ille CVRIVS, qui etiam postea lege de alea condemnatus est, accusatorem, inique fert, ita se depinxisse, quasi semper lusu perdidit; et, cur me non pinxit, inquit, ubi viceram? Sed quid in tribunali aulacum? Anne in iudiciorum velis atque aulaeis, si talia vnquam fuerunt, priuato homini picturas allinire fas fuit? Hoc mihi adeo perplexum videbatur, ut iam constituerem, loco Siparii, *Stiparii* legere, atque illum locum tribu-

*) Quintil. lib. 6. Inst. cap. 3. §. 72.

tribunalis ita vocare, in quo apparitores starent, qui corpus praetoris stipabant, aut potius FVNCCIO subscribere, qui in programmate de picturae usu, hoc *pinxisset*, ita accipit, quasi accusator oratione et verbis Curium aleatorem clare descripsisset. Attamen perlecta GESNERI scriptiuncula superius laudata, iam quidem non multum repugnauerim, si quis etiam aulaea et picturas in tribunali statuatur. Is ad confirmandam hanc sententiam adducit PROPERTII versus: *)

Scilicet umbrosis sordet Pompeia columnis

Porticus, aulaeis nobilis Attalicis

Deinde PLINII **) locum iam a nobis superius laudatum: *Mox Caesar dictator totum forum Romanum intexit. Deinde et Marcellus velis forum adumbravit, ut salubrius litigantes consisterent.* Praeterea GESNERVS, ut hoc crederet, se permotum esse ait recentiorum tribunalium descriptione, in quibus secretarium iudicum erat velo clausum, ***) neque dubitat iam in veteri tribunali tale quid fuisse. Accusatores autem non solum aures iudicum oratione sua, sed etiam oculos picturis commouere studuisse, ex QVIN-

CTI-

*) Propert. II, 23, 8.

**) Plinius lib. 19, Historiae naturalis capite primo.

***) Iacob. Godofredus ad L. 1. C. Theod. de offic. rect. prouinc. et ad L. 6. C. Theod. de naufrag. Operae vero pretium, ut ipsa Gothofredi verba adscribamus: *Leuato velo est, inquit, patentibus foribus, patente velo, remoto admissionalium fastidio.* Chrysostomus in Math. cap. 17. hom. 56. *Cum publice sententiam iudices prolaturi sunt, velamina statores contrahunt, ut ab omnibus videantur.* BASILIUS M. epist. 79. *Qui rerum in hoc mundo potantur, quando facinosum aliquem morti sunt adiudicaturi, velamenta obducunt, et expertissimos quosque ad causae tractationem aduocant.* In eandem sententiam lib. 2. Constit. Apostol. cap. 56. *Per plures dies quaestiones exercent cum multorum consilio et velo interiecto.* Hinc lucem capit CHRYSOSTOMVS, quando ait: *Latrones, quamdiu in carcere vivunt, absque metu degunt: ubi vero ad Velum fisci coeperint, solvantur metu.*

CTILIANO apparet, qui libro sexto Institutionum capite primo refert: adfuisse in iudicio *pietam tabulam, imaginem rei, cuius atrocitate erat iudex commouendus*, exhibentem, et capite quarto: *Alius imaginem mariti pro rea proferre, magni putavit*. Haec GESNERVS. Nos ex legum libris addimus, circa columnas ventis et soli expositas vela fuisse et, circa cancellos, aulaea. Sic enim in L. 12. §. 20. ff. de instruct. VLPIANVS: *De velis quae in hypetris extenduntur, idem de his, quae sunt circa columnas, Celsus scribit, supellectili annumeranda*. GROTIUS *) etiam existimat, levato velo, quae locutio in L. 5. C. de naufrag. obuenit, idem esse, quam nulla adhibita consultatione, cognoscere. Quod dicendi genus ex eo deriuat, quod tribunal a loco consilii, de cuius sententia praetor pronuntiare solebat, velo interposito discretum fuerit. Caeterum de imaginibus in tribunali quandoque conspicuis etiam SVETONIVS consulendus in Galba **) cum ita ait: *Igitur, cum quasi manumissioni vacaturus, conscendisset tribunal, propositis ante se damnatorum occisorumque a Nerone quam plurimis imaginibus, deploravit temporum statum*. Itaque non incredibile, circa cancellos forte, aut, quod in templo monoptero probabilius, intra columnas tribunalis vela quadam linthea, quaedam umbracula siue tapeta ita aptata fuisse, ut coelo temperato mitterentur, at ubi solis ardor aut imber praetori et litigantibus molestus esset, obducerentur. Haec vela accusator ille MARIUS non pinxisse, sed in iis picturas domo allatas ignominiae causa appendisse videtur. Nam quod de velis Gothofredus adfert

*) Grot. ad Mathaeum XXVII, 19.

**) Sueton. in Galba cap. 10.

fert magis de consistorio principis, quam de praetoris tribunali valet.

§. XV

Materia tribunalium mihi marmor quondam aut alius ^{Materia tribunalis lignum.} lapis videbatur, cum superstitem apud REINESIVM *) inscriptionem:

MELANTHVS P. DECII
ET COLLEGA MAG. NE.
TRIBUNAL NOVVM A SOLO
FECERE.

vix de alio, quam lapideo acciperem. Attamen ab architectis, quos consulebam, doctus, non posse hemicycli, utpote in fronte aperti et praecisi, tectum plane rotundum, cum ab hac parte columnis nullis sustineatur, sic arcuari lapidibus, ne decidunt, in ligno autem rotundum tectum et undique clausum construi facilius posse, mutata sententia, materiam tribunalis lignum puto. Apud SVETONIVM **) loco superius laudato in funere Caesaris populus dicitur cum subselliis tribunalia confecta in ignem congesse, et in huius CAESARIS scriptis, nempe in tertio de bello civili libro: M. COELIVS RVFVS praetor peregrinus dicitur *tribunal suum iuxta C. Trebonii Praetoris urbani sellam collocasse*, ut si quis appellaret, statim auxilio esset et collegae intercederet, quod in ligneo, quam in marmoreo tribunali, citius fieri potuit. Tamen vero non nego, Vitruvianum illud et omnia, quae basilicis inaedificarentur, lapidea fuisse, longe tamen alia est ratio in his, quae adiuncta fuerunt foris, alia vero eorum, quae separatim aedificarentur. Nam

E 2

in

*) Reinesius Inscript. 89. class. 1.

**) Sueton. in Caesare cap. 84.

in illis trabes ex basilica procurentes facilius poterant sustinere tectum semicirculare tribunalis, quam si tectum plane rotundum in fundamento semicirculari antea nullis columnis sustineatur.

§. XVI.

Sella curulis.

Neque silentio mihi praetereunda est sella, in qua praetor sedebat, curulis. Trabibus illa tenuibus seu tigillis, iisque eboratis atque communi axe iunctis erat constructa, qui iungebantur loris, ut complicari sella, adeoque commodius portari, sed et explicari ad sedendum posset. Fallit LIPSIUS, nomen a Curibus, quibus curulis usitata fuerit, repetens, cum non ab his; sed ab Etruscis hanc sellam Romani receperint, *) quam ob causam magis probanda videtur ISIDORI coniectura, nomen a curru repetens, quam, utpote notissimam omnibus, recoquere taediosum. Erat autem sella curulis summae dignitatis certissimum signum, ut etiam dono exteris regibus, quos Romani maxime honorare vellent, a senatu mitteretur. **)

§. XVII.

Purpura.

In hac sella praetor sedebat praetextatus. Praetexta autem dicitur, cum oram togae extremam purpura ambit. Hanc praetextam cum lato clauo confundere non debemus senatorum ornamento, quae linea erat purpurea latior, ab humero per medium pectus ad imum porrecta, simillima nostrorum principum loris bombycinis, ac pulchre coloratis, quae ob susceptos ordines militares splendide gerunt. ***)

Equiti-

*) Livius lib. 1, cap. 8. Macrob. Saturn. 1. 6. Florus lib. 1. cap. 5. §. 6.

**) Livius lib. 42. cap. 14.

***) Formam cognosces ex Montefalconii Antiquitatibus Tom. 3. P. 1. tabula XIII. in qua ut et in aliis huius operis picturis multi sic trabeati conspiciuntur.

Equitibus tantum angustus clauus. Ad illam vero magistratuum praetextam alludit OVIDIUS, indictum ob GERMANICI funus iustitium describens:

Iura silent mutaeque tacent sine vindice leges,

Adspicitur toto PURPUREA nulla foro.

et alio loco:

Iamque novi praeceunt fasces, nova PURPUREA fulget.

Crediderim praeter hanc praetextam etiam lato clauo praetores insignes fuisse, non solum quia probabile est, omnes magistratus curules suo iure simul senatores factos; verum etiam, quia HORATIVUS *) eius meminit, cum municipii praetorem, qui quondam scriba Romae fuerat, traducit, quod insignia magistratuum sibi arrogauerat:

Fundos, Ausidio Lusco praetore, libenter

Linquimus, insani ridentes praemia scribae:

Praetextam et LATVM CLAVVM prunaeque catillum.

Prunae catillum, aut potius *vatillum*, GESNERVS in Thesauro foculum interpretatur sacrificandi causa praelatum magistratibus, praetori inprimis, quia NUMA omnes lites sacras iudicavit.

§. XVIII.

In cornu tribunalis, ad abacos seu pulpita, ut supra *Scribae in cornu*, memoratum, scribae sedebant, qui praetoris decreta excipiebant notis, L. 33. §. 1. ff. ex quib. caus. mai. actorumque in iudiciis, cum illa transcripserant, litigantibus copiam faciebant. **) Quod autem diximus in cornu sedisse, facile EX VALERIO MAXIMO ***) probamus: *Ariobarzanes*

E 3

filio

*) Horat. lib. 1. Sat. 5. vers. 35.

**) Cassiodorus lib. 12. epist. 21.

***) Valer. Max. lib. 5. cap. 7.

filio suo Capadociae regno cessit, in conspectu Pompeii. Cuius cum tribunal conscendisset, inuitatusque ab eo in curuli sella sedisset, postquam filium, in cornu scribe humiliorem fortuna sua locum obtinentem conspexisset, et quae sunt reliqua.

§. XIX.

Aduocati.

Nunc ad causarum patronos deuenimus, quos dum perorarent, stare oportebat, teste PLINIO *) Ipse, cum tribunus essem, abstinui causis agendis, primum quod deforme arbitrabar, cui assurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus sedentibus STARE, et qui iubere posset tacere quemcumque, huic silentium olepsydra indici. Hinc apud PLAUTUM **) stare pro postulare positum, his verbis: *Hinc stas, illinc causam dicis.* Aduocatorum autem in monumentis Romanis simulacra supersunt fere conformia causarum patrono, quem MARTIALIS ***) describit:

Hic, qui libellis praegrandem gerit laeuam,

Notarium quem premit chorus laeuis,

Qui, codicillis hinc et inde prolatis,

Similis Catoni, Tullioque, Brutoque.

Antequam vero dicerent, sedebant separatis locis. Obuenit enim in oratione CICERONIS pro Roscio locutio: *De accusatoris subsellio surgere,* et apud CATULLUM: *Ad rei ventum est subsellium.*

§. XX.

Apparitores.

Iam praeconum, lictorum aliorumque ministrorum tantus apparatus, ut vix omnis depingi possit. (De AEMILII tribunali LIVIUS ****) *Circumfusa omni multitudine Macedo-*

*) Plin. lib. 1. epist. 23.

**) Plaut. Menaechm. act. 5. Scen. 2. vers. 48.

***) Martialis lib. 5. epigr. 52.

****) Liv. lib. 45. c. 29.

Macedonum, in tribunali consedit. Adfuetis regio imperio, tamen nouam formam terribilem praeuit tribunal: summotor aditus, praeco, accensus, insueta omnia oculis auribusque, quae vel socios, nedum hostes victos terrere possent. Silentio per praeconem facto Paulus latine quae senatui, quae sibi ex consilii sententia visa essent, pronunciauit. Licet vero in eo loco non de praetoris urbani, sed imperatorio tribunali sermo sit, tamen plerosque ex his, quos LIVIUS nominat, etiam praetori apparuisse, ex sequentibus patebit.

Primum Summotor aditus obuenit, qui populum virga Summotor. submouebat, si densus nimis, si insolens esset; vnde MARTIALIS *)

Nec superba clamosi

Lictoris abiget virga basiatorem.

Nempe ex lictorum numero eum fuisse, neque tamen fasces, sed bacillum gestasse manu, quo turbam praetori grauem admoneret, non solum ex his versibus intelligitur, verum etiam ex LATINI PACATI Panegyrico: *Tum longe populus arcebatur et otiosi lictoris manus plebem verberare summo-*

Deinde Praeconum fit mentio, quorum in iudiciis ma- Praecones. ximus usus. Citabant enim petitem atque eum, a quo petebatur. L. 7. ff. de in integr. restit. L. 10. ff. de public. iud. Neque tantum hoc ex legibus, verum etiam ex aliis scriptorum locis intelligitur. Nam, ut vel vnum APULEII **) adducam, is ita ait: *Forum eiusque tribunal adstituor. Iamque sublimi suggestu magistratibus residentibus, iam praecone publico silentium clamante, - - - Praeconis amplo boatu CI-*

TATVS

*) Martialis libro undecimo epigr. 99. vers. 16.

**) Apuleius Metamorph. lib. 3. p. 130. et 131. Edit. Elmenhorst.

TATVS ACCVSATOR, quidam senior adsurgit . . . Sic profatus accusator acerrimus immanem vocem repressit. At me statim praeco: SI QUID AD EA RESPONDERE VELLEM, iubebat incipere. At ego nihil tunc temporis, quam flere, poteram. Instrumenta etiam praecones, quibus litigantes causam suam probaturi essent, iudicibus praelegebant, deinde faciebant audientiam oratoribus, imo testes citabant. Etenim CICERO: *) Tum repente iste testes citare iubet, dicit vnus et alter breuiter, nihil interrogantur, praeco DIXISSE pronuntiat. In sectionibus denique publicis adhibebantur, cum vnus eorum, vt ACRON vetus HORATII interpres ait, ad hastam staret, et oblata pretia nuntiaret. **) Cui non cognita est apud CICERONEM obueniens locutio: Subiicere voci praeconis bona ciuium, et hastam in foro ponere.

Accensus.

Sequitur Accensus, quem praetori inter caeteros apparuisse VARRO ***) testis, cum: praetorem Accenso iubere solitum inclamare: Horam esse tertiam et meridiem, commemorat.

Lictores cum fascibus.

Iam Lictorum meminisse cogimur, de quorum numero frequens disputatio, cum nonnulli sex fuisse putent, in primis moti CICERONIS auctoritate, qui de Verre: Circumstabant sex lictores valentissimi ad pulsandos verberandosque homines exercitissimi, alii autem, qui acutius sibi cernere videntur, hoc tantum de prouinciis accipiant, in vrbe autem duo tantum lictores adfuisse praetori, ex lege Plaetoria apud CENSORINVM ****) obuia, probent: PRAETOR

VRBA

*) Cicero Verrina I. c. 75.

**) Acron ad Horat. lib. 1. Sat. 6.

***) Varro de lingua lat. lib. 5.

****) Censorin. de die natali cap. 19.

VRBANVS QVI NVNC EST QVIQVE POSTHAC ERIT DVOS LICTORES APVD SE HABETO, deinde etiam ex PLAVTO, *) apud quem Thesprio: Iam tu autem nobis praeturam geris? At vnus a praetura tua Epidice abest; Quaerit Epidicus: Quidnam? Ille vero respondet: Scies; lictores DVO, duo viminei fasces virgarum. Horum ego sententiae lubenter subscriberem, nisi notabilis VALERII MAXIMI **) locus consensum cohiberet, qui ita habet: Sed pii simul ac religiosi animi laude fraudandus non est, qui PRAETOR a patre suo, collegii Saliorum magistro, iussus, SEX lictoribus praecedentibus, arma ancilia tulit, quamuis vacationem huius officii, honoris beneficio haberet. Quamobrem initio quidem plures duobus lictores non habuisse praetorem, deinde vero horum numerum vsque ad sex creuisse, crediderim.

Praeter lictores serui etiam publici praesto erant. L. 2. *Limocincti.* in fin. ff. rem pupilli salv. fore. L. ii. §. i. ff. de usur. Hi Tabularii dicebantur, sed, vt auguror, et *Limocincti*, quorum mentio in veteri lapide apud REINESIVM ***) vbi praetori suo, cui apparuerant, monumentum posuere:

APPARITORES ET

LIMOCINCTI

TRIBVNALIS EIVS.

Limus autem erat vestis, quae purpuram transuersam habebat, quo cingulo serui publici utebantur. ****) Limum nempe

*) Plaut. Epidic. act. 1. scen. 1.

**) Valer. Max. lib. 1. cap. 1. §. 9.

***) Reines. class. 7. infer. 44.

****) Isidor. 15. 14. Gellius libro 12. cap. 3.

nempe veteres dixerunt omne transuersum, vt **HYGENVS** in libello de limitibus obseruat: *Limites*, inquit, *appellati a Limo, id est, antiquo verbo transuersum.* Nam et *Limocincti* ideo, quod purpuram transuersam habent. Serui autem fere omnes cincti, vt essent operis peragendis expeditiores. Quamobrem non dubito, quin in Figura XII. quam supra ex arcu **CONSTANTINI** depinximus, homo in suggestus extremitate primori, iussu Caesaris excipiens, seruum publicum referat, etiamsi limus in veste non expressus sit. Cinctus tamen apparet.

§. XXI.

*Hasta prae-
toris insigne.*

Hasta adhuc commemoranda super est, quam praecipuum iudiciorum signum vocat in *L. 2. §. 29. ff. de orig. iur.* **POMPONIVS** his verbis: *Cum esset necessarius magistratus, qui hastae praeesset.* Ab hac Subhastatio, quae in foro non procul a tribunali peracta. Praeterea Centumvirale iudicium hasta fixa cogeatur *) quod, cum vel primis Iustinianis notum sit, copiosius explicare, non sustineo.

§. XXII.

Clepsydra.

Potius inimica oratoribus clepsydra, quae in tribunali aderat, commemoranda venit. Neque enim ad horam dicturi, relicto praetore excedere tribunali et ad horologium, quod secundum rostra, in columna sub tecto positum erat, se conferre poterant, vt, quantum temporis restaret, illinc animaduertent. Formam autem clepsydram fere eandem, qualis nostrarum est, nec discrimen aliud fuisse, nisi quod

*) Siccama de iudicio centumvirale lib. 2. cap. 3.

quod, in hodiernis arena, ita in illis aqua horas diuideret, ex **APULEII** *) verbis discimus: *Praecons amplo boatu citatus accusator, quidam senior exsurgit, et ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem coli graciliter fistulato ac per hoc guttatim defluo, infusa aqua, populum sic adorat.* Scilicet colum inuersus conus fuisse videtur, qui aquam acuminato fundo stilantem pedetentim et lente transmitteret. Hanc in columna forte aut alio non longinquo litigantibus loco clepsydram collocatam fuisse, videor mihi ex **QUINCTILIANO** **) didicisse, qui ita ait: *Ideoque nonnulli senes in schola facti, stupent nouitate, cum in iudicia venerunt, et omnia suis exercitationibus similia desiderant.* At, illic et iudex tacet, et aduersarius obstreperit, et nihil temere dictum perit, et laboratam congestamque dierum et nocturnum studio actionem aqua deficit. De consuetudine rhetorica clepsydram tot, quot opus haberent, petendi consulenda est **PLINII** secunda in libro sexto epistola. Legibus praestitutae erant horae accusatori duae, reis tres. ***)

§. XXIII.

Vt autem duumviri in municipiis pleraque imitabantur, quae Romae fierent, ita etiam tribunalia sibi aedificabant, vt ex **SVETONII** libro de claris Rhetoribus intelligimus, ubi narrat: *C. Albutium Silum, Novariensem, quum aedilitate in patria fungeretur, quum forte ius diceret, ab iis contra quos*

pro-

*) Apulei. Metamorph. lib. 3. p. 130. Edit. Elmenhorst.

**) Quinct. Inst. Orat. lib. 12. cap. 6. §. 5.

***) Dio Cass. lib. 40.

pronuntiabat, pedibus a tribunali detractum esse. Praeterea Romae etiam aediles, ut caeteri curules magistratus, in tribunalibus sedebant, nec solus urbanus praetor, verum etiam peregrinus. Quid et Fiscalis Praetor, qui inter procuratorem Caesaris et priuatos ius dicebat, siue a Nerua Imperatore siue Traiano institutus, tribunalis honore fruebatur. Etenim PLINIUS: *Tribunal, ait, quoque excogitatum principatui est, par caeteris, nisi illud amplitudine litigatoris metiari.* Et alio loco: *Dicitur actori atque etiam procuratori tuo: In ius veni, sequere ad tribunal.*

§. XXIV.

Quomodo insignia reuerentia sint?

Haec ergo fuerunt illa ab VLPIANO commemorata insignia magistratus, quae adorare aduocati et reuereri debebant. Quomodo autem? Nempe ut corpore inclinato ceruicem flecterent, seu caput submitterent *) atque illud etiam, si forte tectum esset, aperirent. Sic PLUTARCHVS in Causis: *Romani, si cui obuiam facti sunt, cui honor habendus, etsi forte caput veste iniecta tectum habent, id reuelant:* et SENECA **) *Si consulem, inquit, videro aut praetorem, omnia, quibus honor haberi solet, faciam, equo defiliam, CAPVT APERIAM, semita cedam.* Mirum autem litigantes non praetorem ipsum venerari debuisse, sed tantum eius insignia, fasces; quod propterea factum arbitror, ne ciues hominem, sed eius potestatem potius, siue munus reuereri viderentur, neque libertas et dignitas ciuis Romani diminueretur, si personae, neque insignibus, supplicarent. For-

*) Hieron. adv. Rufin. I, 5.

**) Seneca epist. 70.

te etiam dextram ori adimouebant, cum ad purpuram propius venissent. Quodammodo enim, talem fuisse venerantium cultum, ex his TACITI *) verbis colligere possumus: *Postremo flexus genu, coetum illum manu veneratus.* Solebant scilicet primores suos digitos deosculari, qui diis, qui magistratibus, aut etiam imperatoribus honorem exhiberent, quod, ab ore, proprie adorare appellatur. Fortassis igitur quod VLPIANVS in L. 1. §. 5. ff. de postul. insignia reuereri, id adorare dixit TERTULLIANVS **) cum ita ait: *Nihil foro debeo, nulla praetoria obseruo, cancellos non adoro.* Neque vero nos in praesenti cancellorum in tribunalibus splendorem reuereri, neque maiestatem praetoris, sed augustiorem longe et nobiliorem adorare debemus purpuram summorum Saxoniae Dominorum.

Cum enim gloriosae memoriae Rex Poloniarum Potentissimus et Dux Saxoniae imperatore eligendo in regno Romanorum Novemvir ter Serenissimus, Divus FRIDERICVS AVGVSTVS, mihi primariam iurisprudentiae professionem, quam *Ordinariatum* vocant, cum caeteris huic muneri iunctis atque annexis muneribus indulgentissime decreuerit, non solum eius memoriam consecrare et colere, verum etiam nouo Regalis Celsitudinis Principi S. R. I. Electori Serenissimo, et Saxoniae Duci longe clementissimo, Domino nostro

CHRISTIANO FRIDERICO,
 Pio, Clementi, Placido, Munifico, Probo et Coelitus Dato,
 Patriae

F 3

*) Tacit. lib. 16. Annal. cap. 4. §. 3.

**) Tertullianus de Pallio cap. 5.

Patriae Patri Indulgentissimo, cuius imperium Deus fortunatissimum esse iubeat, supplicare atque auspicia regiminis pie et candide gratulari debeo. Ne quis autem huius nostrae ad altiorum gradum profectionis rationem et causas ignoret, die secundo Martii hoc ipso anno, cum consultus iuris sapientissimus, *Vir Summe Reuerendus, Illustris et Magnificus, IOHANNES GODOFREDVS BAUER, Iuris utriusque Doctor, Regis in summo Prouocationum senatu et Academiae verus Consiliarius, Decretalium professor publicus, Canonicus Martisburgensis, Curiae Prouincialis Assessor inter doctores Primarius, Facultatis iuridicae Ordinarius et Academiae Decemvir*, supremam in iurisprudentia cathedram sua morte vacuefecisset, venerandus PATER meus, quem, dum ego viuo, viuum ac mihi superstitem cupio, assiduo labore iam fere fractus et venientis incommoda senectutis praesentens imo expertus, ne nostrae petitioni obesse videretur, litteris supplicibus significauit, sibi tam gratum fore, quam quod gratissimum, si honos ille filio contingeret. Veneratur hunc et ipse immortalis Dei providentiam, quod sicuti optauerat et plane ex animi sententia hoc ita factum est. Hanc igitur demandatam Decretalium Professionem, quae, ut in Litteratura Iuris demonstraui, olim sola Ordinaria Professio dicta est, adeunti, VOS: RECTOR ACADEMIAE MAGNIFICE, COMITES ILLUSTRISSIMI, VTRIVSQUE VNIVERSITATIS PROCERES ATQUE GENEROSISSIMI NOBILISSIMIQUE COMMILITONES! rogo et obtestor, ut die Mercurii proximo, post horam IX. aures amicas fauentesque praebere et praesentia vestra hunc actum

actum condecorare velit. Materia dicendi erit historica. Nempe fata et merita Ordinariorum, qui ante me fuerunt, breuiter exponam, quorum nomina sunt:

- I. *Conradus THVS.*
- II. *Iacobus DE RADEWITZ.*
- III. *Arnoldus WESTPHAL.*
- IV. *Conradus DONEKORP.*
- V. *Theodoricus DE BURGSDORF.*
- VI. *Iohannes SCHEIBE.*
- VII. *Iohannes AB EBERHAVSEN.*
- VIII. *Iohannes DE BREITENBACH.*
- IX. *Iohannes SCHANTZ.*
- X. *Iohannes LINDEMAN.*
- XI. *Iohannes KOCHER.*
- XII. *Simon PISTORIS.*
- XIII. *Georgius DE BREITENBACH.*
- XIV. *Ludovicus FACHS.*
- XV. *Modestinus PISTORIS.*
- XVI. *Iacobus THOMINGIUS.*
- XVII. *Balthasar SCHELHAMMER.*
- XVIII. *Iohannes MONACHVS.*
- XIX. *Michael WIRTH.*
- XX. *Leopoldus HACKELMAN.*
- XXI. *Franciscus ROMANVS.*
- XXII. *Sigismundus FINCKELTHAVS.*

XXIII. *Benedictus* CARPZOVIVS.

XXIV. *Georgius Tobias* SCHWENDENDÖRFER.

XXV. *Iacobus* BORN.

XXVI. *Lüder* MENCKE.

XXVII. *Michael Henricus* GRIBNER.

XXVIII. *Carolus Otto* RECHENBERG.

XXIX. *Iohannes Gothofredus* BAUER.

Horum memorabilia facta Laconice recituro, si frequentes operam dabit, talem vestram beneuolentiam demereri vicissim et plane, vt debeo, quibuscunque sciero poteroque, officiis remunerari studebo. Dabam Lipsiae Dominica XX. post Festum Trinitatis MDCCLXIII.

Rare Book Collection

Lillian Goldman Law Library, Yale Law School
P.O. Box 208215, New Haven, CT 06520-8215
Telephone: (203) 432-4494; fax: (203) 432-7940
Website: <https://library.law.yale.edu/rarebooks>

END OF DOCUMENT